

Bauer, Jaroslav

[Bräuer, Herbert. Untersuchungen zum Konjunktiv im Altkirchenslavischen und im Altrussischen. Teil I. Die Final- und abhängigen Heischesätze]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1959, vol. 8, iss. A7, pp. 123-127

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100255>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

lené a zkrácené jméno Hermundurů“. I ta se mi zdá velmi pravděpodobnou. „Na obzoru se objevuje nyní myšlenka určité kontinuity státního a politického života v našich zemích od polootrokářských Keltů a od zásahů otrokářské římské říše přes knížectví germánských plemen u nás až k Avarům a k definitivnímu vítězství politických útvarů slovanských...“ (III 228). Takováto kontinuita má zcela určitě důležitost i pro výklady jazykovědců.

Bohatý je i oddíl „diskuse, recenze, zprávy“. Dovidáme se z něho, že i knižní produkce tohoto oboru je v poslední době dosti bohatá a na výši. Přejeme podobné úspěchy i další práci.

Václav Machek

Herbert Bräuer: Untersuchungen zum Konjunktiv im Altkirchenslavischen und im Altrussischen. Teil I. Die Final- und abhängigen Heischesätze. Wiesbaden 1957, 262 s. (Osteuropa-Institut an der Freien Universität Berlin. Slavistische Veröffentlichungen, Band 11.)

Mladý berlínský slavista Herbert Bräuer, žák prof. Maxe Vasmera, o jehož první knižní práci ze staroslověnské syntaxe přinesl Sborník referát před pěti lety,¹ podal ve své habilitační práci dílo mnohem širě zaměřené, opřené o bohatý materiál a přinášející cenné výsledky. Podtitul naznačuje, že jde pouze o první úsek plánované práce o otázce konjunktivu v staroslověnině a v staré ruštině.

Úvodem autor připomíná, že slovanské jazyky nezachovaly žádné bezpečné stopy konjunktivu. Nově vzniklý kondicionál se významově shoduje s původním užitím optativu (snad s ním *bimь* souvisí i geneticky); v nejstarší historicky doložené fázi slovan. jazyků nemá ještě funkci konjunktivu. Nedostatek zvláštního slovesného způsobu ve větách vedlejších se spojuje s pozdním rozvojem hypotaxe; když pak ke vzniku hypotaxe došlo, využilo se ve větách vedlejších indikativu. V několika typech vět se stalo obvyklým užití dokonavého indikativu prézentu — ve větách účelových, v obsah. větách žádacích, ve větách podmínkových, přípustkových a časových (futurálních). Dokonavý indikativ préz. má zde tedy zároveň funkci konjunktivu. Tato funkce se upevnila zejména v jihoslov. jazycích, a v bulharštině se na ni ind. préz. specializoval (budoucí čas se v samostatných větách vyjadřuje pomocí *šte* a nikoli dokonavým indikativem préz.). V jazycích západoslovanských a východoslovanských však šel vývoj jiným směrem: v účelových a obsahových žádacích větách se rozšířil kondicionál. Kondicionál se ojedinele objevuje už v staroslověnině, ale jeho užití je vždy nějak motivováno. V ruštině užití kondicionálu časem zobečňuje, takže zde kondicionál nabývá funkce konjunktivu.

Naznačený vývoj dokládá autor podrobným rozbořem obsáhlého, většinou úplného materiálu staroslověnského a staroruského (až po 18. století) a snaží se postihnout i jeho příčiny. U každé památky podává samostatný rozbor vět účelových a obsahových žádacích, bohatě dokumentovaný příklady (pozoruhodnější příklady jsou citovány všechny a podle potřeby jsou komentovány); kromě toho jsou u každé památky přesné statistické údaje o užití způsobu a vidu slovesa ve vedlejší větě i o užití různých spojek. Tak je možno sledovat rozdíly mezi památkami z různých chronologických i stylistických plánů. U staroruských památek, zejména letopisů, sleduje autor i rozdíly mezi různými částmi rukopisu, takže dobře vyniká postupné pronikání nových prostředků. Tak se stává jeho práce důležitým příspěvkem k celkovému poznání vývoje účelových a obsahových žádacích vět v staroslověnině a v staré ruštině, nejen k otázce slovesného způsobu ve vedlejších větách. (I o jevech, kterým autor nevěnuje přímou pozornost, lze mnoho vyčíst z uváděných dokladů.) Zároveň přináší i cenné poznatky o staré vidové platnosti některých neprefigovaných sloves.

Rozdíly ve vývoji souvětých typů zejména v staré ruštině vedly Bräuera k důslednému odlišování vět účelových od obsahových vět žádacích a k dalšímu vnitřnímu členění vět žádacích podle toho, jsou-li závislé na slovesech (případně děj. jménech) s významem „rozkazovat“ nebo „prositi“, „přáti si“ apod... (např.: *Платъ же повелъ, да и распутъ* Lavrent. 103,25 // *умолъ игумена того, дабы на нь възложилъ образъ мнишскыи тамтѣ* 156,17); zvláště se probírají i četné staroruské věty závislé na souslovi *biti čelomъ* (např. *a pskovičъ biša jemu mnogo čelom, čtoby sja ostalъ* 3. Pskov. let. 146). O větách obavných pojednal na jiném místě a zjistil u nich obdobný vývoj (ve stati *Zur Entwicklung der unsprünglichen Abwehrsätze im Altkirchenslavischen und Altrussischen*, Festschrift für Max Vasmer zum 70. Geburtstag am 28. 2. 1956,

¹ Srov. referát M. Bauerové o Bräuerově disertaci *Der persönliche Agens beim Passiv im Altbulgarischen* ve Sborníku prací fil. fak. Brno 1954, A 2, 109—111.

Berlin 1956, 74–82). Odděluje i věty závislé na slovesech s významem „poslati“, běžně řazené k účelovým, a zjišťuje v nich dvě skupiny: věty blízké účelovým typu „A poslal B, aby B něco udělal“ (např. *izbraša lučšiš mužī ... i poslaša v gradъ, da rozgljadajutъ v gorodě, što sja dčjetъ Lavrent. 171, 14*) a věty blízké práciim typu „A poslal (B) k C, aby C něco udělal“ (např. *S(vja)topolkr že ... posla k Volodimeru, da by pomoglt jemu Lavrent. 219, 1*).

Při analýze staroslověnského materiálu přihlíží autor stále k řecké předložce, aby zjistil případnou závislost v užití způsobu a vidu slovesa ve vedlejší větě a ve volbě spojek. Celý oddíl je proto podán z hlediska překladové techniky: sleduje se překlad řec. vět s jednotlivými spojkami, materiál se třídí i rámci jednotlivých typů podle toho, je-li v předložce konjunktiv aoristu nebo přítentu; řecké znění se cituje před staroslověnským. Podrobně jsou analyzována evangelia a kodex Suprasalský (tedy památky reprezentující na jedné straně nejstarší a na druhé straně mladší vrstvu staroslověnské syntaxe) a přehledně ostatní kanonické památky a Kyjevské listy.

Pro všechny staroslověnské památky je v obsahových žádacích i účelových větách charakteristická spojka *da* (za řec. *ὅπως, ἵνα* a ojedinelé *ὥστε* i za infin. konstrukce); řídké jako *da* odopovídá v evangelích výlučně a v Supr. většinou řec. *ὅπως* (snad je to, napodobení této spojky.) Také v záporných větách je za řec. *ἵνα μή, ὅπως μή, μήποτε* a ojedinelé *μή* obvykle *da ne*; za *μήποτε* a *μή πως*, ojedinelé i za *μή* se užívá též mnohem řídkšího *jeda* (častěji ve spojení s *kako*, ojed. též *kgda, koli* — zřejmě napodobením spojek řeckých), zaměněného někdy spojkou *jegda*. Spojka *da* se v Supr. ojedinelé spojuje s *nekti, nekti*; vedle *jako da* se tu objevuje i *jakože da* a samotné *jakože*. V ostatních památkách se setkáváme jen s některými z uvedených spojek, přičemž má všude drtivou početní převahu *da*.

Pokud jde o užití způsobu a vidu slovesného ve vedlejší větě, jsou staroslověnské památky zcela jednotné. Setkáváme se zde pravidlem s indikativem přítentu, a to zcela nezávisle na čase slovesa ve větě řídicí. Převládají tvary dokonavé — nedokonavá slovesa jsou jen tam, kde jde o děj trvající. Přitom odpovídá pravidelně dokonavý přezens řec. konjunktivu aoristu a nedokonavý konjunktivu přítentu; odchylky jsou zpravidla motivovány významově. U jisté skupiny neprefigovaných sloves, která jsou obvykle nedokonavá (zvl. *viděti, slyšati, běžati, měniti, suditi, suditi, nesti, vesti, jasti*), zjišťuje autor analýzou dokladů užití ve funkci sloves dokonavých, zejména když nemají běžné a významově zcela shodné dokonavé protějšky. V pravidelné responsi s řečtinou není třeba vidět vliv (to ukazuje i srovnání s jinými slov. jazyky), třebaže předloha mohla přispět k pravidelnosti. Volbu dokonavého přítentu vysvětluje autor z toho, že děj vedl. věty se jeví ze stanoviska subjektu větý hlavní jako budoucí. (Nelze vycházet ze stanoviska mluvčího, jak to dělal Musić, ASlPh 24, 1902, 479–514. *Consecutio temporum* tohoto druhu se v slovanských jazycích nevyvinula.) Dodejme, že to dobře pochopíme, když si uvědomíme, jak naše věty vedlejší vznikaly: z původní samostatné věty žádací, která si zpočátku zcela zachovala svou formu i při přenesení do projevu situačně druhotných. Právem odmítá Bräuer domněnku Meilletovu, že slovanský thematický přezens, původem snad konjunktiv, mohl si zachovat vedle platnosti indikativní i zbytek platnosti konjunktivní (str. 92–93).

Ojedinelé užití kondicionálu není také nijak vázáno na čas slovesa ve větě hlavní. (Meillet se domníval, že se ho užívalo jen po préteritu). Analýzou dokladů ukazuje autor, že se s ním setkáváme i po přítentu ve větě řídicí. Důvod jeho užití v účelových větách vidí v potřebě zřetelně vyjádřit, že ve vedlejší větě jde o účel pouze žádoucí, nevyplývající jako samozřejmý důsledek z uskutečnění děje větý řídicí, a tedy často nejistý, pochybný anebo i nereálný. Srov. např.: *otr togo že drne svčštaše, da i bę ubili* J 11.53 MZA × *chošter bo irodъ iskati otročete, da pogubitъ e* Mt 2.13 As. — *i drъzачъ i, da ne bi otršetr otr nichъ* L 4.42 Mar. Ve větách žádacích se pak vyjadřuje kondicionálem přání, jehož splněním si není mluvčí jist nebo o němž pochybuje, např. *i viděvše i moliše, da bi přešelъ otr předělъ ichъ* Mt 8. 34 MZA.

Interpretace jednotlivých dokladů by se mohla zdátí sporná (tak např. vedle citovaného dokladu J 11.53 je skoro stejný doklad s indikativem: *i svčtr svčvoriše, da Is(usa) lctiję imotъ i ubijotъ* Mt 26.4 MASZ), ale vcelku se mi zdá Bräuerův výklad plně přesvědčivý. Potvrzuje jej ostatně vývoj v staré ruštině i užití kondicionálu v jiných typech vedlejších vět (srov. např. kondicionál k vyjádření nejistého sdělení v západoslovanských obs. větách oznamovacích). To platí i pro interpretaci jednotlivých dokladů s nedokonavým videm slovesa místo očekávaného dokonavého — některé výklady nepřesvědčují,² ale ve svém souhrnu jsou úplně průkazné.

² Jistě by pomohlo srovnání např. s českými indikativními větami s *at*, v nichž se užití vidu řídicí vcelku stejnými pravidly jako v starých dokladech staroslověnských a staroruských.

Ze staroruských památek podávají nejzajímavější obraz vývoje obou typů souvětí letopis. Přitom je od počátku nápadný rozdíl mezi větami účelovými a obsahovými větami pracími. Věty účelové zachovávají nejvíce a nejdéle indikativ přez. Ale i tu zřetelně ustupuje: v Pověsti vrěmen. lét v rukopise Lavrentjevském úplně převládá indikativ, a kondicionál, užitý jen v několika dokladech, je motivován odstínem přání nebo nejisté možnosti; v Ipatjevském rukopise již kondicionálu přibývá zejména v 2. polovině rukopisu a pod. v dalších kronikách; pozdější letopisy (rukopisy od konce 15. do zač. 17. stol.) mají kondicionál stále hojněji, až převládá; doklady s indikativem jsou přitom většinou soustředěny vždy v první části kroniky, která měla zřejmě starší předlohu.

Věty žádací závislé na slovesech vyjadřujících rozkaz zachovávají též dlouho indikativ přez.; zato po slovesech s významem „prositi“ převládá kondicionál od samého počátku a po *biti čelomъ* je pravidlem. Obdobný rozdíl je u vět závislých na slovesech s významem „poslati“: v typu blízkém větám účelovým („A poslal B, aby B něco udělal“) je pravidlem indikativ, v typu blízkém větám pracím („A poslal B k C, aby C něco udělal“) je naopak častější kondicionál.

Pokud jde o spojky, převládá v nejstarších letopisech *da* (popřip. *da by*); v Pověsti vrěm. lét podle rukopisu Lavrent. se objevuje též *da negli*, ojedinele *atъ* a jednou *jako* s infinitivem; není zde ještě *aby*. V Suzdalské kronice téhož rukopisu je však *aby* již doloženo a jednou je zde dokonce konstrukce infinitivní: *togo dělja, čo rozbiti*; dále je zde účelové *ože* s indikativem. V Ipatjevském rukopise se užití *aby* šíří a v poslední části rukopisu se spojuje dokonce s infinitivem (to svědčí o jeho ustrnutí); kromě toho se zde objevuje *čto* s kondicionálem (*čto by*). Věty s *atъ* jsou dobře doloženy, stojí však skoro výlučně v přímé řeči a zpravidla po imperativu ve větě hlavní. Vedle *jako da* se objeví dokonce i *kako* s kondicionálem (ve větě žádací). Pro pozdější letopisy je charakteristické rostoucí užívání *čto by* a spojování spojek obsahujících *by* (*daby, aby, čtoby*) s infinitivem. To je důsledek ustrnování *by* v partikuli, která je neměnná a přestává se cítit jako část kondicionálu. Ojedinele se setkáváme s novými spojkami (*dažъ, negli, eže*). Spojka *čtoby* časem převládá a zatlačovala ostatní spojky, zejména přechodně progresivní *aby* (*da* se drží ve větách indikativních a *daby* v pasážích s vlivem esl.).

Listiny obsahují účelových a obsahových žádacích vět poměrně málo. Přesto je charakteristické, že už v nejstarších (13.—14. stol.) je spojka *da* s indikativem přez. ojedinelá — místo ní je zde *atъ* (též v podobě *atъ, ato, otъ*) podobně jako v samostatných větách vyjadřujících výzvu. Vedle toho je zde 2 × *kakto* s imper., ale jde spíše o věty samostatné. S kondicionálem je zde doložena spojka *aže* a *čto*; v pozdějších listinách převládá *čtoby* vedle řídkšího *daby* a *aby* (ojedinele je *ižъ by* v jediné listině). Užití kondicionálu se šíří dříve a výrazněji než v letopisech a stejně i užití infinitivu se spojkami obsahujícími *by* (zvl. *čtoby*); charakteristické je, že infinitivní konstrukce s *by* (a obvykle s dativem činitele) jsou časté i v samostatných větách žádacích (např.: *i vamъ by, gospoda, odnolično požalovati na Vologdě, z r. 1611*).

Odlišný obraz představují překládací památky, zejména vyprávění o Alexandrovi a Historie o zkáze Jeruzaléma od Josefa Flavia: základní spojkou je zde *da* a indikativ převládá vysoko nad kondicionálem i ve větách vyjadřujících obsah prosby nebo žádosti; užití kondicionálu je skoro vždy motivováno významově. V tom se tyto památky plně shodují s usem staroslověnským a církevněslovanským — lze tedy pomýšlet na jejich jihoslovanský původ.

Myšlenku využít rozdílu ve stavbě účelových a obsahových pracích vět pro zjištění provenience památek rozvedl Bräuer ve svém referátu pro IV. mezinárodní kongres slavistů v Moskvě.³ Dokazuje, že uvedené syntaktické rozdíly se zachovávají i při mnoha opisech bez větších změn, protože opisovači si rozdíl zřejmě neuvědomovali; naproti tomu při přímém překládání z řečtiny dávali Rusové přirozeně přednost domácímu užití kondicionálu. Z tohoto důvodu se zdá svědectví syntaxe průkaznější než prvky lexikální a morfologické, o hláskoslovných ani nemluvě. Při hojnějším seskupení syntaktických i jiných rusismů v textu jinak čistě církevněslovanském na jistých místech, jak je zjišťuje v Kronice Georgije Amartola a v Historii Josefa Flavia, je ochoten připustit, že překlad pořizovala celá komise skládající se z Bulharů i Rusů (podle všeho na ruské půdě za Jaroslava Moudrého) — proto se jazyková povaha jednotlivých částí mohla lišit.⁴

³ *Zur Frage der altrus. Übersetzungsliteratur.* (Der Wert syntaktischer Beobachtungen für die Bestimmung der altrus. Übersetzungsliteratur.) Heidelberg 1958, 26 s.

⁴ Myšlenka použít poměrné pravidelnosti a stálosti syntaktických jevů k určení provenience památky objevila se v jiné podobě v referátech moskevského kongresu ještě jednou: W. Boeck zjistil (ve studii *Der Tempusgebrauch in den russischen Objekt- und Subjektsätzen*, Zeitschrift für Slavistik 3, 1958, seš. 2—4, 209—234) stálost poměru indikativu přítentiu

Tato teorie (nepřímo modifikující značně rozšířený nesprávný názor o všeobecné prostupnosti syntaxe pro cizí vlivy) zasluhuje si vážné pozornosti a přezkoumání na analýze dalších památek a dalších syntaktických jevů; sám autor naznačuje, že by stály za prozkoumání rozdíly ve vyjadřování opisného futura.⁵

Kromě uvedených pramenů studuje autor ještě Uspenský sborník a mnoho drobnějších památek z 13.—17. století; tím je obraz o vývoji v ruštině doplněn, prohlouben a doveden až na hranice období, kdy se formuje nová spisovná ruština. V ruských památkách se na konci zkoumaného období rozšířil kondicionál již všeobecně (indikativ je omezen na památky církevního a náboženského rázu, psané církevněslovancky nebo stojící pod vlivem církevní slovanštiny) — tak si ruština vytvořila nový „konjunktiv“, třebaže omezený jen na jisté typy vět. Tím se ruština jasně odlišila od jazyků jihoslovanských, které zase zobecnily indikativ přez. dokonavých sloves. Tento vývoj stojí podle mínění Bräuerova v přímé souvislosti s různým využitím dokonavých tvarů přítomných: v ruštině (a podobně v západoslovanských jazycích) se jich využilo k vyjadřování futura, proto nemohly nabýt funkce konjunktivu; naproti tomu v jazycích jihoslovanských to bylo možné, protože se tam futurum vyjadřuje převážně nebo výlučně opisem.

Domnívám se, že předpoklad Bräuerův je správný. Nijak mu neodporuje užití indikativu v českých větách s *at*, protože jde o věty stojící na hranici parataxe a hypotaxe a vztahující se pravidelně k imperativu ve větě řídící; dokonavým přítomem se zde tedy vyjadřuje děj z hlediska primární situace projevu budoucí. Také v minulosti byly obsahové žádací i účelové věty s *at* omezeny jen na přímou řeč a stály obvykle po imperativu ve větě hlavní, např.: *proto mlč, nemůdré tele, at tebe můj kyj nezmele!* MastDrk 228; *pros jeho, at tobě tu cestu ukáže!* Mand A 206b2; *ty se varuj, at se těz nepřihodí* HusE I. 277. Toto užití vět s *at* je stejně živé po celou dobu historickou dodnes. Jiné věty byly řidké i v staročeštině (srov. *činíme zlé věci, at přijdú dobré* HusE I. 411; *chceš-li, at tě koupím?* Ezop 15.30), šířil se do nich kondicionál více než do vět po imperativu — jisté podle nejčastějších a v užití nijak neomezených vět s *aby*, popříp. *by* (např. *mistře, chceš-li, at bych slůžil, abych toho dobrým užil, přěj mi nějakého panašé* MastDrk 105; *umyj se, at by bylo i to, co jest ze vna, čisto*, Krist 83b) a časem zanikly. Podobně jako vět s *at* se užívá i vět s *nechaj(t)*, které sporadicky vznikaly ze samostatných vybízejících vět (např. *přikrýje mě v temném kůle, nechaj tma můj stien zacloni* Baw 60a). Jinak jsou v staročeštině od nejstarších historických dob běžné jen věty s *aby*, popříp. *by*; za relikty jiných indikativních vět lze považovat věty s *neda* a *leda* s významem omezovacím „jen aby“; užívá se v nich však vždy préterita (participia 1-ového), např. *hlédaj, nenie-liš zlost, téměř vše snaženstvie své obrátiti na to, neda mladí blázní řekli: „Tot jsú praví tovařišie.“* Štit. uč. 36b; *ty nás takúžto řeči právě potýkáš, leda ty nás proti sobě zbudil a popudil k protivné řeči, a z též aby s námi v svár všel a s námi se svadil a s námi zašel* TkadlS 41b.

Snad je z tohoto malého exkursu zřejmé, jak práce Bräuerova přímo vybízí k širšímu srovnání.

Po stránce teoretické může být sporné, máme-li právo mluvit o ruském (a obdobně západoslovanském) kondicionálu v účelových a obsahových žádacích větách jako o konjunktivu. Nejde zde jen o jednu speciální aplikaci celkového významu kondicionálu, který by bylo možno charakterisovat asi jako způsob vyjadřující nerealný děj, jehož realizace je žádoucí nebo podmíněná? Klonil bych se — aspoň ze stanoviska staročešského — spíše k tomuto názoru. Ke skutečnému přetváření kondicionálu v konjunktiv došlo v češtině zejména v 16. až 17. století pod vlivem latiny ve větách obsahových oznamovacích a tázacích, ve větách podmínkových a vztazných a zčásti i časových.⁶ Ale zde všude byl kondicionál vtláčován do funkce, která mu nebyla vlastní, která se neshodovala s jeho celkovým významem; proto také v dalším vývoji, když tlak latiny polevil, musel zase uštopit. Kondicionál se tedy nestal konjunktivem, obecným znakem vedlejších vět — rozšířil se ve vedlejších větách jen tam, kde pro to byly významové předpoklady.

a indikativu préterita v obsahových větách oznamovacích u jednotlivých starších ruských autorů a pokouší se na základě toho určit autora díla *Otryvok putešestvija* v *** (mohl jím být Radišev, nikoli Novikov).

⁵ Pro staroslověňštinu zde máme novou důkladnou práci H. Birnbauma, *Untersuchungen zu den Zukunftsschreibungen mit dem Infinitiv im Altkirchenslavischen*. (Ein Beitrag zur historischen Verbalsyntax des Slavischen.) Stockholm 1958, 327 s. (Acta Universitatis Stockholmiensis 6.)

⁶ Srov. o tom v mé přednášce pro moskevský kongres (*Vliv řečtiny a latiny na vývoj syntaktické stavby slovanských jazyků*, Čs. přednášky pro IV. mezinárodní sjezd slavistů v Moskvě, Praha 1958, 73 n., zvl. str. 93—94).

Na druhé straně je ovšem nutno přiznat, že se v účelových a obsahových zádacích větách užívá pouze kondicionálu přítomného, nikoli též minulého, jako např. ve větách podmínkových nebo v samostatných větách pracích. Na tuto okolnost upozornil L. Ďurovič⁷ pro slovenštinu: l-ový tvar slovesa po spojení *aby* přestal podle něho mít hodnotu jak vlastního času, tak vlastního způsobu; přestal tedy býti kondicionálem. Ďurovič jej nazývá „podradovací tvar“ (termín Peškovského). Pro ruštinu však dokazuje, že jde i ve větách se *čtoby* o skutečný kondicionál: ruský kondicionál je vůbec indiferentní ke gramatickému času, takže se naše věty tím od jiných případů užití kondicionálu neodlišují; kromě toho není ve větách se *čtoby* indiferentní k vyjádření způsobu (o tom svědčí možnost užití po spojení *čtoby* znovu částice *by* u slovesa). Proti charakteristice slovenského stavu (shodného s českým), jakou podal Ďurovič, lze ovšem namítnout, že vylučné užití kondicionálu přítomného v účelových a obsahových zádacích větách vyplývá z toho, že nikdy nejde o děj ze stanoviska subjektu věty hlavní minulý, ale vždy o děj, který se má realizovat; proto je zde možný jen kondicionál přítomný (převážně od sloves dokonavých, pokud nejde o trvání) stejně, jako byl ve větách s *da* v staroslověštině a dosud je ve větách s *af* v češtině možný jen indikativ přítomný. Rozhodně tu nejde o slovesný způsob, které by byl pouze znakem vedlejší věty.

Záslužná práce Bräuerova dává svým bohatým materiálem, který je pěkným průřezem historického vývoje příslušných typů vedlejších vět v ruštině, podnět a příspěvek k řešení i dalších otázek, které nebyly v centru autorovy pozornosti. Jde tu např. o vznik vět se *čtoby* + infinitiv a pod.,⁸ o vznik některých spojek a jejich historii apod. Už to samo ospravedlňuje širokou dokumentaci materiálem z jednotlivých památek, proti které by snad mohly vzniknout námitky, že dělá práci příliš rozvláchnou, že autor v knize nepodává výsledky své práce, nýbrž empirickou analýzu samu. Ale i to je podle našeho názoru spíše předností než závadou.

Jaroslav Bauer

Studia romanica Zagrabliensia.

Tento časopis vydává dvakrát za rok italský seminář záhřebské filosofické fakulty. Od prosince roku 1956 vyšla 4 čísla, z nichž lichá jsou lingvistická, sudá literární. Zde tedy věnujeme pozornost prvním číslu, jež obsahuje 82 stran, a třetímu o 62 stranách.

V prvním se seznamujeme s italsky psanými pracemi tří autorů: Mirka Deanoviče, Milivoje Pavloviče a Josipa Jerneje. Osmačtyřicetistránková studie M. Deanoviče je věnována istrijskému a má dvě části: Un po'di storia (3–12) a Dal lessico (12–49). Připojena je mapka. Po shrnutí názorů o postavení istrijské mezi románskými jazyky (od Schuchardta až po Röhlfse) autor píše, že je to lingua a sé, což slibuje dokázat v jiném článku. Je kupodivu, že se tato pouze mluvená řeč uchovala až dosud ještě ve čtyřech lokalitách jihozápadního cípu poloostrova severně od Pulje: V Gallesanu, Bale, Vodnjanu a Rovinji, kde touto řečí mluví ještě několik tisíc obyvatelů, které sousední Chorvati nazývají „Latini“ a přezdívkou „Bumbari“. Nejcennější materiál k studiu istrijské je uložen v jazykovém atlasu Jaberga a Juda (397, 398). Neutříděný materiál pro slovník nasbíral v letech 1835–1845 vodnjanský rodák G. A. Della Zonca. Deanovič jeho materiál zčásti přepisuje podle REW, když jej byl překontroloval r. 1951. Zkoumá celkem 95 hesel, z nichž nás obzvlášť zaujmou infinitivní tvary anurá (ignorare), tsernei (cernere) ap. Z těchto infinitivů vidíme, že istrijské rovněž pozbyla infinitivní koncovku -re jako rumunština. (Srov. recensentův článek v Studii si cercetări lingvistice VI, 1955, 255–264.) — O istrijské psal u nás Petar Skok v Mélanges Haškovec, Brno 1936.

S Brnem souvisí i příspěvek M. Pavloviče L'elemento romanzo e non romanzo nella posposizione dell'articolo nelle lingue balcaniche, který je třístránkovým resumé (51–53) jeho přednášky v Záhřebu v prosinci 1956, jejíž these formuloval po prvé v březnu 1939 v Brně a Praze. Rekapituluje příklady postposice rumunského členu v rumunštině, jak je podali Miklošič (sostrato linguistico preslavo), Jagić (stato romano-balcanico), Brugmann (fonte rumena), Bourciez (latino volgare), Tagliavini (independenza del fenomeno), Iordan a Rosetti (messa in rilievo). Pavlovič ukazuje, že v makedonštině jsou dosud 3 druhy postponovaného členu, a to 2 tvary s demonstrativní funkcí, např. ženava (v bezprostřední blízkosti), ženana (v přesné vzdálenosti), kdežto pouhým zdůrazněním je ženata. Dále upozorňuje na makedonská adverbia s typickou postposicí (danas, večeras, letos, zimus) i na postposici adjektiva. —

⁷ *Modálnost*, Bratislava 1956, 102–106.

⁸ Srov. k tomu stať K. Gabky, *Zur Geschichte des Infinitivsatzes und der Konstruktionen mit der Konjunktion čtoby* (Zeitschrift für Slawistik 3, 1958, 235–253), hojně těžící z Bräuerova materiálu.